

STUDIA

Redactie door Valerie VRANCKEN

Registreren, corresponderen en bewaren

*Archiefvorming in stedelijke en familiale context in
de vroegmoderne tijd*

Offprint

GOOSSENS, Carine (2026). Diamantboeken en vrachtbrieven. Handelsbronnen in het Archief de Bergeyck.

In Valerie VRANCKEN (red.), *Registreren, corresponderen en bewaren : Archiefvorming in stedelijke en familiale context in de vroegmoderne tijd* (Studia, 180, pp. 217–233). State Archives of Belgium.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20582326>

Registreren, corresponderen en bewaren

*Archiefvorming in stedelijke en familiale context in
de vroegmoderne tijd*

Acta van de studiedagen gehouden op 15 maart en 3 september 2019 te Leuven

Redactie door
Valerie VRANCKEN

Brussel
2026

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF
EN
RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIËN

STUDIA

180

© Rijksarchief in België, 2026
Ruisbroekstraat 2-6, 1000 Brussel (België)
<http://www.arch.be>

De digitale versie van deze publicatie wordt verspreid onder de
Creative Commons-licentie CC BY-NC-ND 4.0.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20465480>

ISBN 978 94 6391 634 9
D/2026/531/038
Publicatienummer : 6675

Diamantboeken en vrachtbrieven

Handelsbronnen in het Archief de Bergeyck

CARINE GOOSSENS

Archivarissen vertoonden in het verleden vaak een dubbelzinnige relatie tot familiearchieven. De Nederlandse vaders van de moderne archivaliek, Muller, Feith en Fruin, deden in 1898 familiearchief af als een conglomeraat, anders gezegd als onvolwaardige archieven.¹ Niet te verwonderen dus dat in die periode weinig of geen aandacht werd besteed aan op het eerste gezicht rommelig uitzijende familiepapieren of nagelaten persoonlijke documenten. Als er al interesse voor bestond, dan kwam die van liefhebbers die de neiging hadden om uit die schijnbare wanorde documenten af te scheiden op basis van uiterlijke kenmerken en die in bewaring te geven bij gespecialiseerde instellingen, waaronder ook bibliotheken en musea.² Dergelijke acties leverden bijvoorbeeld verzamelingen uit hun verband gerukte perkamenten akten op, of door beroemdheden gehandtekte brieven. Blijkbaar gaf niemand er zich rekenschap van dat zo'n perkamenten akte resulteerde uit een proces van voorafgaande handelingen waarvan de neerslagen een dossier vormden. Of dat de volledige correspondentie van een persoon de toegang vormt tot de verschillende netwerken waartoe deze persoon behoorde.

Pas in de jaren 1980 is in het Nederlands taalgebied die visie bijgesteld, na de oprichting van de werkgroep 'Inventarisatie van familie- en huisarchieven' die het rapport *Het conglomeraat ontward* opstelde.³ Hiermee werd specifieke aandacht en zorg voor familiearchieven gestimuleerd waarna langzaam aan de erkenning van de historische waarde van persoonlijke documenten groeide.

Met de in 1995 door G.M.W. Ruitenbergh geactualiseerde *Zorg voor het familiearchief* van E.P. de Booy (verschenen in 1972) groeide de aandacht voor typische bronnen in persoons- en familiearchieven en voor het gebruik van de correcte terminologie, van groot belang voor de interpretatie voor het onderzoek.⁴ Toch kloeg Jan Van Acker in zijn synthesewerk *De inventarisatie van familiearchief* uit 1992 aan dat het *Lexicon van Nederlandse archief termen* uit 1983 betreurenswaardig weinig aandacht toonde 'voor de beschrijving van specifieke documenten, die we erg vaak in familiearchieven aantreffen'.⁵ Met de nieuwe *Archiefterminologie* uit 2003 van A.J.M. den Teuling was het nauwelijks beter gesteld,

¹ MULLER S., FEITH J.A. & FRUIN R., *Handleiding voor het ordenen en beschrijven archieven*, Groningen, 1898.

² VAN ACKER J., *De inventarisatie van familiearchief. Inventarisatie van de stukken uit het familiearchief de Man, neergelegd in het Rijksarchief te Brugge en in de Stadsarchieven van Brugge, Diksmuide en Veurne*, eindverhandeling tot het behalen van de Speciale Licentie in de Archiveringstechnieken, VUB, 1991-2002, p. 4; GOOSSENS C., *Het familiearchief de Bergeyck. Inventaris van de bescheiden uit het deelarchief Goubau*, I, eindverhandeling tot het behalen van de graad van Gediplomeerde in de Gespecialiseerde Studies van Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer, VUB, p. 31-32.

³ BERVOETS J., BIS-ROPS J., MARCELIS T., ROOSENBOOM H. en RUITENBERG G., *Het conglomeraat ontward. Aanwijzingen voor het inventariseren van familiearchieven*, in *Nederlands Archiefblad*, 1984, 3, p. 193-233.

⁴ DE BOOY E.P. & RUITENBERG G.M.W., *Zorg voor het familiearchief*, Houten, 1995.

⁵ *Lexicon voor Nederlandse archief termen*. Stichting Archiefpublicaties, Den Haag, 1983; VAN ACKER J., *De inventarisatie van familiearchief*, p. 91.

hoewel binnen het Belgisch Rijksarchief onder meer E. Lejour, H. Coppejans-Desmet en Herman Coppens de terminologie van specifieke brontypes in familiearchieven inmiddels gevoelig hadden uitgebreid.⁶ Van Acker voegde in zijn syntheseswerk zelf ook nieuwe redactionele vormen toe. Anno 2020 zou trouwens iedere nieuwe familiearchiefinventaris idealiter nieuwe redactionele vormen of brontypes moeten bevatten. Elk familiearchief is immers uniek en onvergelykbaar, met een eigen onvoorspelbare dynamiek en een eigen context in een eigen genresysteem, zoals Eric Ketelaar in zijn inleidende bijdrage uiteenzet.⁷ In ieder familiearchief berusten unieke documenten met een eigen, vaak complexe ontstaans- en gebruiksgeschiedenis.

Het kasteel Cortewalle te Beveren door de lens van gravin Maria Cornet d'Elzius de Peissant, 1906 (© Archief de Bergeyck, A1F284).

⁶ DEN TEULING J.M., *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*, Den Haag, 2003; LEJOUR E., *Inventaire des archives de la famille Overschie de Neeryssche*, Brussel, 1963; COPPEJANS-DESMET H., *Inventaris van het archief van de familie Desmanet de Biesme en van de aanverwante families*, Brussel, 1965; COPPENS H., *Archiefterminologie. Archief termen voor gebruik in het Rijksarchief*, Brussel, 1990.

⁷ Zie de bijdrage van KETELAAR E., *Familiearchieven: eenheid in verscheidenheid* in deze bundel.

Ieder familielid heeft tijdens haar of zijn leven bepaalde taken en opdrachten binnen en buiten de contouren van de familie opgenomen en volbracht. Zelfs identieke taken zullen onder invloed van een in tijd en ruimte evoluerend waarden- en normenkader van elkaar verschillen, wat weerspiegeld wordt in de archiefvorming. Een sprekend voorbeeld hiervan is de (mogelijke) aanwezigheid van handelsdocumenten in een familiearchief. Voor de overlevering van handelsarchieven en handelsdocumenten zijn familiearchieven van zeer groot belang, zeker in het ancien régime waar het beroepsleven niet of amper van het persoonlijke werd gescheiden. Heel wat aanzienlijke families van wie archief bewaard is gebleven, kenden handelaars onder hun leden. De kans om in die familiearchieven commerciële documenten aan te treffen, is reëel.⁸ Het is bijvoorbeeld het geval in het Archief de Bergeyck, bewaard in het kasteel Cortewalle te Beveren.

Casus Archief de Bergeyck

In het kasteel Cortewalle, het feeëriek waterslot dat de toegang tot de gemeente Beveren markeert, berust het Archief de Bergeyck.⁹ Dat is de verzamelnaam voor de familiearchieven die de opeenvolgende bezitters van het kasteel er sinds het derde kwart van de zeventiende eeuw hebben bijeengebracht en bewaard.¹⁰ De familie Triest bezat en bewoonde Cortewalle tot 1671, het jaar waarin ze het domein openbaar verkocht. De Antwerpenaar Joannes Franciscus Goubau (1646-1683), uit een geslacht van Antwerpse zijdehandelaars en op dat ogenblik baljuw van het Land van Beveren, werd de nieuwe eigenaar. Zijn erfgenamen, vanaf 1799 leden van de grafelijke familie de Brouhoven de Bergeyck, bleven in het bezit van Cortewalle tot ze het in 1966 aan de gemeente Beveren-Waas verkochten.

Tussen de dood van de laatste residerende eigenares, gravin Josephina Cornet d'Elzius de Peissant (1877-1960), weduwe van graaf Charles de Brouhoven de Bergeyck (1875-1935), en de verkoop van het kasteel aan de gemeente, zijn de familiearchieven uit het kasteel weggehaald en bij meerdere familieleden ondergebracht. Op verzoek van de 'familievereniging de Brouhoven de Bergeyck' vzw verklaarde het gemeentebestuur van Beveren zich in 2000 bereid de verspreide documenten onder zijn hoede te nemen, te beheren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek en publieksgerichte activiteiten. Bijgevolg keerde het archief in de loop van 2000-2001 in achttien wijnkisten en een onbekend aantal kartonnen dozen terug naar het kasteel Cortewalle, waar het ondertussen is geordend en beschreven en wordt onderzocht.¹¹ Het gaat om ongeveer 7.000 archiefbestanddelen, toe te wijzen aan vijf hoofdfamilies: Goubau (1613-1799), de Brouhoven de Bergeyck (1613-1918), de Vischer de Celles (1587-1746), Helman (1589-1681) en Bouwens

⁸ SEGERS Y., *De inventarisatie van een gemengd bedrijfs- en familiearchief. Casus: het archief van de scheepswerf en van de familie Van Damme te Baasrode*, in *Archiefinitiatief* 4, Door de archivistiek gestrikt, *Liber Amicorum prof. Dr. Juul Verhelst*, Brussel, 2000, p. 274-275.

⁹ Tot voor kort werd aangenomen dat het kasteel Cortewalle werd gebouwd in het eerste kwart van de vijftiende eeuw door Joos I Triest. Recent onderzoek bracht aan het licht dat het kasteel in die periode eigendom was van Joos Vijd en Elisabeth Borluut en pas na hun erfenisverdeling in 1433 toeviel aan Joos I Triest. BUYLAERT F. & VERROKEN E., *Een adellijk altaarstuk: de sociaal-historische context van het Lam Gods*, in PRAET D. & MARTENS M. P. J. (ed.), *Het Lam Gods – Van Eyck. Kunst, geschiedenis, wetenschap en religie*, Gent, 2019, p. 85-86.

¹⁰ WILLEMS R. & GOOSSENS C., *Cortewalle*, Tielt, 2011, p. 100-104.

¹¹ *Ibidem*, p. 19-21.

(1632-1733). Geregeld ontvangt het Archief de Bergeyck nog aanvullingen, meestal van leden van de familie, maar af en toe ook van andere organisaties of particulieren.¹²

Behalve documenten die zich situeren in de persoonlijke en familiale sfeer of die te maken hebben met het beheer van het patrimonium, berusten in het Archief de Bergeyck verrassend veel bronnen die onmiskenbaar een handelsachtergrond verraden. Van de vijf – adellijke – hoofdfamilies die het Archief de Bergeyck clustert, waren er in de zeventiende en de achttiende eeuw nog drie (gedeeltelijk) in de handel actief.¹³

Brontypes

In het Archief de Bergeyck is de familie Bouwens in commercieel opzicht een van de meest sprekende voorbeelden. Dit geslacht van Antwerpse handelaars en juristen is in de eerste helft van de achttiende eeuw dankzij het huwelijk van Carola (Charlotte) Bouwens (1680-1710) met Maximinus Cornelis Goubau (1674-1715) in 1701 nauw verbonden met het geslacht Goubau, een toonaangevende familie in Antwerpen en de toenmalige eigenaar van het kasteel Cortewalle in Beveren.¹⁴ Franciscus Bouwens (1621-1703), Charlotte's vader, voerde tot aan de vooravond van zijn dood op 82-jarige leeftijd handel in luxe-producten (tapijten, edelstenen, ...). Van hem is één brievenkopijboek bewaard gebleven, dat hij begon op 17 maart 1695.¹⁵ Ongetwijfeld gingen er meerdere aan vooraf. De laatste brief in zijn herkenbaar vloeiend handschrift dateert van 16 augustus 1703. Hij stierf zes dagen later, op 22 augustus. Zijn weduwe, de energieke Isabella Maria Van den Greyn (1648-1733), zette met de hulp van haar schoonzonen – onder wie Maximinus Goubau – de zaak en dus ook het brievenkopijboek verder; het boek eindigt op 3 februari 1736, drie jaar na haar dood. Het brievenkopijboek bevat de uitgaande briefwisseling van handelaar Franciscus Bouwens en zijn zaakopvolgers. Het legt zijn netwerk van correspondenten bloot: klanten maar ook informanten, in eigen streek en in het buitenland. De brieven bevestigen bestellingen, bieden informatie over wisselkoersen, onderhandelen, regelen conflicten, informeren naar de stand van zaken, vragen om toelichting. Ze overbruggen tijd en ruimte. Het brievenkopijboek werd nauwkeurig bijgehouden, want het was van groot belang. Het fungeerde als het ware als het geheugen van de handelaar waar het schriftelijke onderhandelingen, afspraken en overeenkomsten betrof. De handelaar moest er te allen tijden

¹² In de zomer van 2018 voegde de familie de Brouchoven de Bergeyck de oorlogsdagboeken van de gesneuvelde René de Brouchoven de Bergeyck (1897-1918) toe. GOOSSENS C., *Quelle vie. Heureusement c'est pour la patrie! De oorlogsjaren van René de Bergeyck*, in *Het Land van Beveren*, 2018, LXI (3), p. 92-113. Het jaar voordien slaagde de gemeente Beveren erin twee fotoalbums te verwerven van gravin Maria Cornet d'Elzius de Peissant (1871-1923), echtgenote van graaf Joseph de Brouchoven de Bergeyck (1874-1922). GOOSSENS C., *Door de lens van gravin Maria. De fotoalbums van Maria Cornet d'Elzius de Peissant (1905-1909)*, in *Het Land van Beveren*, 2018, LXI (2), p. 30-49.

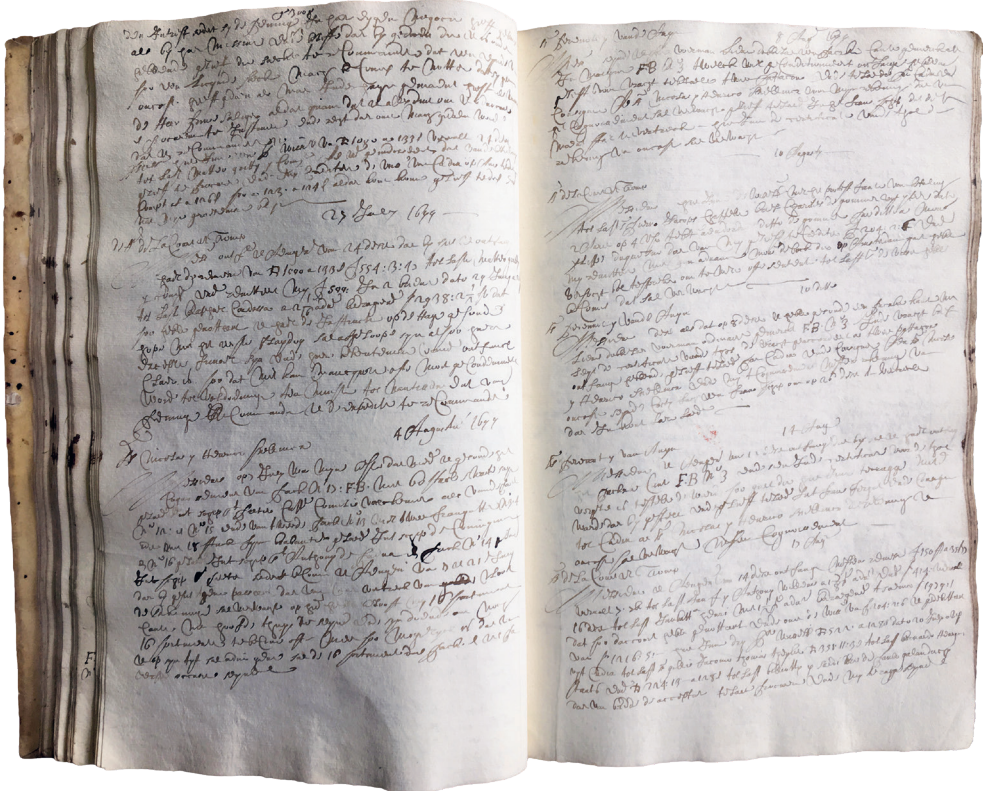
¹³ GOOSSENS C., *Het familiearchief de Bergeyck. Inventaris van de bescheiden uit het deelarchief Goubau*, onuitgegeven eindverhandeling Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 2001, 2 dln; GOOSSENS C., *Het familiearchief de Bergeyck. Inventaris van de bescheiden uit het deelarchief Bouwens*, Beveren, 2005, 2 dln; BONKOFFSKY V., *Het familiearchief de Bergeyck. Inventaris van de bescheiden uit het deelarchief Helman*, Beveren, 2005, 2 dln.

¹⁴ GOOSSENS C. & VERBERCKMOES J., *Broze levens, krachtige vrouwen. Zussen, moeders en tantes Goubau in de achttiende eeuw (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Kunst en Wetenschappen, nieuwe reeks 30)*, Leuven, 2017, p. 23-34.

¹⁵ Archief de Bergeyck (AdB), *Bouwens*, nr. 77.

op kunnen terugvallen. Het vormde de ruggengraat van zijn bedrijfsvoering.¹⁶ Dit brievenkopijboek is het laatste van een vermoedelijk verloren gegane serie.

Het brievenkopijboek van Franciscus Bouwens bestaat uit zes ingebonden katernen van twaalf vellen papier, hetzij 288 niet-genummerde bladzijden, waarvan 22 onbenut. De kartonnen omslag werd bekleed met een vel varkensleder. Franciscus Bouwens was een zuinig man. Hij liet de brieven zonder witruimte op elkaar volgen. De afscheiding maakte hij door links bovenaan de geadresseerde te laten uitspringen. Zijn opvolgers respecteerden zijn werkwijze.

Een willekeurige folio uit het brievenkopijboek van Franciscus Bouwens (Archief de Bergeyck, Bouwens, nr. 77).

Sporen van handelsactiviteiten zitten echter vaak subtiel verborgen in persoonlijke bescheiden, bijvoorbeeld in de in een familiearchief veelvuldig aanwezige dossiers van nalatenschap. Een voorbeeldje daarvan biedt een erfeniskwestie binnen de familie Van den Greyn. De echtgenote van Franciscus Bouwens, Isabella Maria Van den Greyn (1648-1733), werd als volle wees opgevoed door haar grootmoeder Maria Van Winterbeek (+1678) en haar twee ongehuwde tantes, alle drie winkeliersters in oosterse specerijen. Hier leerde Isabella Maria Van den Greyn als jong meisje de knepen van het handelsvak.¹⁷ Na het over-

¹⁶ KETELAAR E., *Archiving People. A Social History of Dutch Archives*, Den Haag, 2020, p. 166, geraadpleegd via www.archivingpeople.nl.
¹⁷ GOOSSENS & VERBERCKMOES, *Broze levens, krachtige vrouwen*, p. 42-43.

lijden van haar grootvader, *oudcleercoper* Abraham Van den Greyn in 1656, liet zijn weduwe Maria Van Winterbeeck een niet-bewaarde inventaris van nagelaten goederen opmaken: een overzicht van het roerend en onroerend bezit van het echtpaar, inclusief een schatting van de waarde. Op basis daarvan werd de hoogte van het vaderlijk erfdeel bepaald. Niet al haar nog in leven zijnde kinderen bleken met deze opgave akkoord te willen gaan, waardoor ze enige tijd later de oefening moest overdoen. Deze inventaris is wel bewaard gebleven.¹⁸ Blijkbaar situeerde het probleem zich onder meer in het ontbreken van een gedetailleerde *prijzije* van de winkelwaren die zijzelf op het ogenblik van overlijden in stock had, iets wat ze later uiteraard niet meer kon reproduceren: “*Item verclaert naer haere beste memorie dat de coopmanschappe van cruijnierderije van haeren winckel met het gene daer annex is weerdich alsdan is geweest de somme van een duijsent sesse hondert guldens*”. De kinderen moesten zich dus in de nieuwe inventaris van nagelaten goederen tevreden stellen met haar eigen (onder?)schatting van de waarde van de aanwezige winkelwaren.

Ook voor de onderzoeker vandaag is het ontbreken van de gedetailleerde inventaris van de inhoud van haar winkelvoorraad bijzonder jammer. De kennis ligt voor het grijpen, maar de transactie wordt op het laatste nippertje afgebroken. De mogelijkheid dat de staten van goed van andere handelaars-winkeliers inventarissen van voorraden bevatten, is echter reëel. De inventaris van nagelaten goederen is genoteerd op een eenvoudig katern papier, zonder omslag.

Veruit de grootste eenheid handelsdocumenten in het Archief de Bergeyck is die van de firma Dormer, opgericht door James Dormer (100 nummers). Toch gaat het ook hier slechts om een fragmentair en zeer onvolledig bestand. Het grootste gedeelte van het bewaarde archief van de firma berust in de ‘Archieven van de Insolvente Boedelkamer’ in het Felixarchief te Antwerpen. Dr. Erika Meel maakte van dit bestand gebruik om de firma Dormer in 1986 door te lichten tegen de economische situatie van het achttiende-eeuwse Antwerpen.¹⁹ Daarnaast bevindt zich nog een beperkt aantal documenten te Amsterdam, in het Nederlands Economisch-Historisch Archief.²⁰

James Dormer (1708-1758) was het twaalfde van de vijftien kinderen van Charles, vijfde Lord Dormer de Wenge (1668-1728), lid van een katholiek en aan de Stuarts trouw gebleven Engels adellijk geslacht. Net als zijn broers kreeg James zijn opvoeding in kostscholen op het Europese vasteland. Bij de dood van zijn vader in 1728 ontving hij een klein legaat, voldoende om een handelsopleiding bij de Ierse firma Prosser & Porter in Brugge mee te financieren. In 1732 scheepde hij in als onbezoldigd schrijver-assistent op de laatste uitreding van de Oostendse Compagnie naar Kanton. Twee jaar later zette hij weer voet op Zuid-Nederlandse bodem, voorzien van een ruime voorraad oosterse koopwaar om aan de (rijke) man en vrouw te brengen. Dit betekende meteen de oprichting van de firma Dormer (1733-1775).²¹

James Dormer vestigde zich strategisch in Antwerpen. Hij sloot er twee sociaal voordelige huwelijken af met jongedames uit de hogere burgerij-lagere adel, die hem in hun – in meerdere opzichten interessant – netwerk binnenloodsten en hem verzekerden van financiële welstand. Zijn tweede echtgenote was Joanna Theresia Goubau (1710-1781),

¹⁸ AdB, *Bouwens*, nr. 165.

¹⁹ MEEL E., *De Firma James Dormer tussen traditie en vernieuwing: een ‘Englishman abroad’ in het achttiende-eeuwse handelskapitalisme te Antwerpen*, onuitgegeven doctoraatsproefschrift Katholieke Universiteit Leuven, Leuven, 1986.

²⁰ Nederlands Economisch-Historisch Archief (NEHA) Amsterdam, *Archief James Dormer (Antwerpen)*, 1730-1772, ARCH03659.

²¹ MEEL, *De Firma James Dormer*, p. 123-134.

... van Rader Runderen niet
... Rother Willen confoutoren oude
... dat t' folus
... is onderblouwe

Ouden oerf bou verclart de folus te
Maria van Winterboeck dat het con-
tact gelt den tyde vint overlijden van
Raderen man hooft t' bodenagon de
fomme van seffa duysent seffa hondert
gulden conyt ----- 6600 g --

Ouden verclart van Rader bou te mo-
nois dat de roogmanschaps van oug-
nidrijge van Raderen Vinckel met het
Jude dade amoy is verclart alfoore is
... de fomme van een duysent seffa
gulden conyt ----- 1600 g

Ouden de wibole gaderen Ruyfent
lyubbaet, vnde andrijnt verclart de
folus vnde alnoet tegenwoordich in
offen te vbofen vnde oercloude het
lyubbaet te sijn verclart Rier dionne
----- Monnois

Vader ouder oock boogxon is vnde
schuldrijge van Maria Magdalona uit
Rotheren vnde van vanden folus bo-
ren funde ouder Raderen foun ffaag
vande edwijn goed te hebben verclart
gulden Rier oock ----- Monnois

Maria Van Winterbeecks schatting van de waarde van haar winkelgoederen ten tijde van het overlijden van haar echtgenoot, zoals genoteerd in de tweede inventaris van nagelaten goederen, 1656 (Archief de Bergeyck, Bouwens, nr. 165).

de jongste van de drie dochters van Charlotte Bouwens (1680-1710) en Maximinus Goubau (1674-1715) en (mede)-eigenares van het kasteel Cortewalle in Beveren.²² Dormer breidde zijn initiële handelsactiviteiten, met name de in- en verkoop van luxeproducten (thee, porselein, textiel, olie, specerijen, ...), in de loop der jaren uit naar andere sectoren: diamant, scheepvaart, kredietverstrekking en wisselactiviteiten, staatsleningen, loterijen en ten slotte verzekeringen. Toen hij in 1758 onverwacht in Londen overleed, was hij daar pas aangekomen voor een geheime loterijmissie in opdracht van graaf Cobenzl (1712-1770), gevolmachtigd minister van keizerin Maria Theresia in Brussel.

Zijn weduwe zette de firma verder tot 1775, tijdelijk bijgestaan door James' zoon, Jacob Albert Dormer (1736-1776).²³ Ze volgde daarmee het voorbeeld van haar grootmoeder Isabella Maria Van den Greyn, die na het vroege overlijden van haar ouders een belangrijke rol speelde in haar opvoeding. Ze trad bovendien in de voetsporen van haar betovergrootmoeder Maria Van Winterbeeck, die jaren voordien haar grootmoeder Maria Isabella Van den Greyn had grootgebracht. Vrouwen treden hier op als intergenerationeel doorgeefluik van commerciële denk- en handelwijzen en leggen dit schriftelijk vast. Joanna Theresia Goubau was bovendien zeer bekommerd om de solide bewaring van alle documenten die aan de bedrijfsvoering van de firma Dormer raakten, naast die van haar familie. Voor de bewaring van de archieven in het Archief de Bergeyck, is zij de sleutelfiguur. Heeft dit te maken met een voorouderlijk bewustzijn dat haar via haar grootmoeder en betovergrootmoeder heeft bereikt? Met een welbepaalde zakelijke verantwoordelijkheidszin die haar via diezelfde vrouwelijke lijn is bijgebracht? Het gaat in elk geval om een opvallend en duidelijk herkenbaar genresysteem dat een duidelijke continuïteit in handelen over een lange termijn aantoonde. Joanna Theresia Goubau slaat door middel van de door haar persoonlijke toedoen overgeleverde documenten in verschillende richtingen de brug over de tijd.²⁴

Omdat James Dormer zich als typische achttiende-eeuwse zakenman niet in het bijzonder toelegde op een bepaald terrein, zijn de brontypes in zijn familiearchief zeer uiteenlopend van aard: brieven, journalen van inkomsten en uitgaven, diamantboeken, aantekeningboeken, zakboekjes, lijsten van correspondenten, rekeningen, inventarissen, rekestes, enzovoort. De meeste van deze brontypes komen zo goed als altijd voor in andere handelsarchieven, maar enkele zijn toch zeer bijzonder, zelfs zeldzaam.

De firma Dormer draaide essentieel op correspondentie. Tussen 1735 en 1765 verstuurden de zaakvoerders, volgens een raming van dr. Tijn Vanneste, gemiddeld 509 brieven per jaar en dat is hoogstwaarschijnlijk een onderschatting. Een handelaar en zijn naaste medewerkers brachten m.a.w. veel tijd door achter de schrijftafel.²⁵ Bij de firma Dormer was de belangrijkste medewerker boekhouder Joseph Xavier Thompson († 1762), de trouwe spil van het kantoor in Antwerpen. Zijn karakteristieke handschrift is naast dat van Dormer overvloedig aanwezig. Dormer en Thompson en hun opvolgers hielden zoals Franciscus Bouwens brievenkopijboeken bij, maar liefst zeventien in totaal. De volledige serie is bewaard gebleven in de Antwerpse *Insolvente Boedelkamer*.²⁶ Hoeveel brieven de firma ontving, valt allicht niet meer te reconstrueren. Een groot aantal bevindt zich eveneens in de *Insolvente Boedel-*

²² GOOSSENS & VERBERCKMOES, *Broze levens, krachtige vrouwen*, p. 70.

²³ MEEL, *De Firma James Dormer*, p. 123-134.

²⁴ KETELAAR, *Archiving People*, p. 166, geraadpleegd via www.archivingpeople.nl; GOOSSENS & VERBERCKMOES, *Broze levens, krachtige vrouwen*, p. 15.

²⁵ VANNESTE T., *Global Trade and Commercial Networks: Eighteenth-Century Diamond Merchants*, London, 2011, p. 5-6.

²⁶ Felixarchief Antwerpen, *Archieven van de Insolvente Boedelkamer*, nrs. 1604-1620.

kamer. In het Archief de Bergeyck berusten er slechts enkele tientallen, een fractie van wat er ooit moet zijn binnengekomen.

Met deze handelscorrespondentie onderhield James het contact met zijn leveranciers, klanten, agenten, vertrouwenspersonen en andere zakenrelaties verspreid over hoofdzakelijk de Zuidelijke Nederlanden en Engeland en in tweede orde ook de Verenigde Provinciën, Frankrijk en andere Europese landen. Het gros van de brieven vermeldt de wisselkoersen en bespreekt de politieke toestand van het ogenblik. Ze zetten daarnaast transacties op, bevestigen praktische afspraken, enzovoort. Ze vormen het geheugen van de handelaar, de ruggengraat van het archief van de firma. Ze stellen de firma in staat gepast op gebeurtenissen te reageren of te anticiperen. Dat laatste moet het geval geweest zijn voor een aanbevelingsbrief die Onslow Burrith in 1742 voor James Dormer schreef ter attentie van de in Sint-Petersburg verblijvende John Mahen. Of Dormer ooit de trip naar Rusland heeft gemaakt is weinig waarschijnlijk, want hij heeft de brief bijgehouden, wellicht omdat hij toch ooit nog zou kunnen dienen.²⁷

James Dormer hield tussen 1733 en 1758 de touwtjes van de firma Dormer stevig in handen. Aangezien hij als geen ander de waarde van een persoonlijke *public relations* besepte, was hij een regelmatig afwezige zaakvoerder, vaak onderweg om zakenrelaties te ontmoeten. Op het Antwerpse thuisfront vingen twee gevolmachtigden die afwezigheden op: boekhouder Joseph Xavier Thompson en Dormers tweede echtgenote, Joanna Theresia Goubau, zelf opgegroeid in de nabijheid van meerdere *comptoirs*.²⁸ Dormer moet haar zakelijke capaciteiten hoog hebben ingeschat. Meer dan eens liet hij bij zijn vertrek instructies voor haar achter in de zin van 'handel deze zaak af naar uw inzicht'. Zowel in Antwerpen als in Londen liet hij notarissen volmachten verlijden op basis waarvan zij de leiding van de firma op zich kon nemen en alle noodzakelijke transacties kon afsluiten.²⁹

James Dormer begon zijn activiteiten als handelaar in Oosterse waren, naar het voorbeeld van zijn oudere broer Walter (1701-1740). Deze activiteit was echter niet zonder gevaar en impliceerde een reëel financieel risico. James Dormer was zich daar ten zeerste van bewust, vooral toen zijn broer omkwam bij de schipbreuk die het Zweedse schip *Suecia* leed op de klippen van de Orkaden in november 1740. De *Suecia* was volgeladen met handelswaar op de terugweg van de Gangesdelta. Behalve het persoonlijke was ook het financiële verlies aanzienlijk. Slechts een fractie van de goederen aan boord kon geborgen worden.³⁰ Walter Dormer had zijn investeerders onder meer gezocht in de familie- en kennissenkring van zijn schoonzus Joanna Theresia Goubau, zoals blijkt uit een onderhandse akte afgesloten in 1739 waarin hij erkent geld te hebben ontvangen van de Antwerpenaren G. M. Gelthof (peter en pleegvader van Joanna Theresia Goubau), L. F. De Coninck en H. Geelhand de Merxem voor de financiering van de aankoop van oosterse waren in Bengalen.³¹ Wellicht had Walter Dormer voor zijn investeerders vrachtbrieven bij die de in Banquibazar aangekochte goederen specificieerden en hun waarde attesteerden. In het Archief de Bergeyck

²⁷ AdB, *Goubau*, nr. 1082.

²⁸ Joanna Theresia Goubau groeide op bij haar kinderloze tante Maria Magdalena Bouwens en diens echtgenoot Gio Marino Gelthof, handelaar op de Meir in Antwerpen, dicht in de buurt van grootmoeder Isabella Maria Van den Greyn die haar twee oudere zussen bij zich in huis nam, zie hiervoor GOOSSENS & VERBERCKMOES, *Broze levens, krachtige vrouwen*.

²⁹ AdB, *Goubau*, nrs. 1072 en 1073.

³⁰ PARMENTIER J., *De holle compagnie. Smokkel en legale handel onder Zuidnederlandse vlag in Bengalen, ca 1720-1744*, Hilversum, 1992, p. 71-74.

³¹ AdB, *Goubau*, nr. 1100.

Antwerp Feb. 15. 1741. 2.

Dear Sir

As I propose to answer the Letter I have received from you by the next Post, the Intention of this is purely to make you acquainted with the Honble M^r. James Dormer, under whose Cover you will receive it; a Gentleman well established here, who, tho' a man of Quality, does not disdain to improve his Fortune as well by Trade in general as in the Way of Banking & remitting.

M^r. Dormer has a Barrel of white Wine, which tho' not of the very growth of Frontignan, or Frontignac, is in my Opinion very near as good, & may sell well at y^r. Court. M^r. Dormer will tell you the Rest, & in the mean Time I am glad I have a Friend at Petersburgh for whom I can vouch in the manner I shall always be ready to do for you; being very sincerely Sir, your most affectionate and

M^r. John Mahen at ^{St. Petersburg.} ^{most humble serv^t} Onslow Burrisk

Pardevant moy Benjamin Bonnet, Notaire et Tabellion
Royal et Public a Londres, par Autorité Royale deüement
admis et juré fut present Monsieur Jacques Dormer
demeurant ordinairement a Anvers, de present en cette
Ville, logé Rue de Henriette Paroisse de St Paul Covent Garden
Lequel a fait et constitué pour sa Procureur General
et Special Madame Joanna Theresa Dormer née
Goubau son Epouse, demeurante a Anvers susdit,
a laquelle le Constituant donne plein pouvoir et autorité
de pour lui en son nom et de sa part demander exiger et
par toutes voyes deües et raisonnables recouvrer et recevoir
de toutes personnes quelconques qu'il appartiendra
toutes et chacunes Debtes, sommes d'argent, Marchandises
Effets et choses quelconques et sans exception qui presentement
sont et ci apres se trouveront en aucune maniere et a
quel Droit ou titre que ce soit ou puisse être deües et
appartenantes au Constituant en quels lieux que se
soit et en quoy que le tout puisse consister voir examiner
Regler et Correc tous Comptes et en recevoir la ballance,

Traiter

De eerste pagina van de Londense volmacht waarmee Joanna Theresia Goubau transacties kan afsluiten bij afwezigheid van haar echtgenoot, 1742 (Archief de Bergeyck, Goubau, nr. 1073).

berust een gelijkaardige factuur van ingescheepte goederen uit 1733, eveneens opgemaakt in Banquibazar, maar voor rekening van Joseph Foster.³²

James Dormer hield tussen 1751 en 1754 een alfabetisch en chronologisch overzicht bij van vaarroutes en schepen die diverse havensteden over de hele wereld met elkaar verbonden: een staat van zeevaartroutes.³³ Het register kreeg een met varkensleder bekleedde kartonnen omslag en bestaat uit negen ingebonden katernen van vijf vellen papier, hetzij 180 bladzijden, waarover de 26 letters van het alfabet verdeeld zijn. Hieronder staan de routes chronologisch en alfabetisch op vertrekhaven geordend. Veel gebruikte letters lopen over meerdere bladzijden, in het geval van de L bijvoorbeeld, over vijftien pagina's. Letters met een gemiddeld gebruik zoals de S, beslaan zes tot zeven folio's. Weinig voorkomende letters zoals O, P en Q vullen vier folio's. X is blanco, I en J worden als dezelfde letter beschouwd. In de kolom links is de datum genoteerd. In de middelste kolom staan per vertrekhaven meerdere vaarroutes opgesomd, bijvoorbeeld op 8 oktober 1751 van Antigua naar Londen, op 9 oktober 1751 van Antigua naar Limerick, op 6 december 1752 van Londen naar Cork met de Liberty, op 9 juni 1752 van de Baai van Honduras naar havens in Groot-Brittannië, de Republiek, Bremen en Hamburg. In de rechterkolom wordt de route gevolgd door een percentage dat oploopt van 0,5 tot tien of in een minderheid van de trajecten, door een vast bedrag uitgedrukt in *guineas* (oplopend tot 35). Het volledige register is in het Engels opgemaakt.

De precieze functie van deze staat van vaarroutes is lange tijd onzeker geweest. Dr. Jan Parmentier, maritiem historicus, suggereerde recent dat het gaat om een verzekeringstool: Dormer gebruikte het register om de hoogte van de verzekeringspremies van verscheepte handelswaren te berekenen. Nader onderzoek in zijn uitgaande correspondentie zou deze stelling moeten kunnen bevestigen.

Dormers belangrijkste verwezenlijking was met zekerheid de oprichting van de Keizerlijke en Koninklijke Assurantiekamer van Antwerpen in 1754. De Oostenrijkse Nederlanden kenden in de achttiende eeuw wat betreft verzekeringen nog geen traditie. Dormer en zijn collega-handelaars moesten bijvoorbeeld hun transportverzekeringen voor handelswaren in het buitenland afsluiten. Dat was geen overbodige luxe, zoals de ongelukkige lotsbestemmingen van de *Suecia* en zijn broer illustreren. De aanwezigheid van de Engelse staat van zeevaartroutes zou erop kunnen wijzen dat Dormer zijn verzekeringen in Groot-Brittannië afsloot. In de vroege jaren 1750 onderzocht hij de mogelijkheden om naar buitenlands voorbeeld in de Zuidelijke Nederlanden een verzekeringsmaatschappij op aandelen op te richten. Hij verkreeg hiervoor de steun van gevolmachtigd minister Cobenzl en thesaurier-generaal Patrice de Nény en sleepte in 1754 het octrooi in de wacht. Dormer werd benoemd tot eerste directeur van de Keizerlijke en Koninklijke Assurantiekamer van Antwerpen. In de laatste jaren van zijn leven ging zijn aandacht in belangrijke mate uit naar deze nieuwe tak van zijn ondernemerschap, ten nadele van zijn meer traditionele activiteiten. De verzekeringskamer bezorgde hem een vast inkomen en een nieuwe status en een mogelijk zin- en eervolle carrière voor zijn enige zoon Jacob Albert Dormer. Van de verzekeringsactiviteiten zijn behalve delen van het oprichtingsdossier vooral aktes bewaard gebleven, veelal in het kader van de aan- en verkoop van aandelen.³⁴

³² AdB, *Goubau*, nr. 1093.

³³ AdB, *Goubau*, nr. 1094.

³⁴ AdB, *Goubau*, nr. 1127; MEEL, *De Firma James Dormer*, p. 542.

Facture van goederen door Francois de Schonamille en Leonard Heynders
 voor rekening van Joseph Foster volgens deszelfs ordergezocht en vervolgens
 gepaakt in syn privilegie lieste gemerkt I.F. N.º 2. Jullendde gesyn
 lieste voor rekening en risico van voorgesmelden Joseph Foster afgaen
 par het Compagnies schip de Concordia gecommandeert door Capt J. P. de
 Lennus als volgt

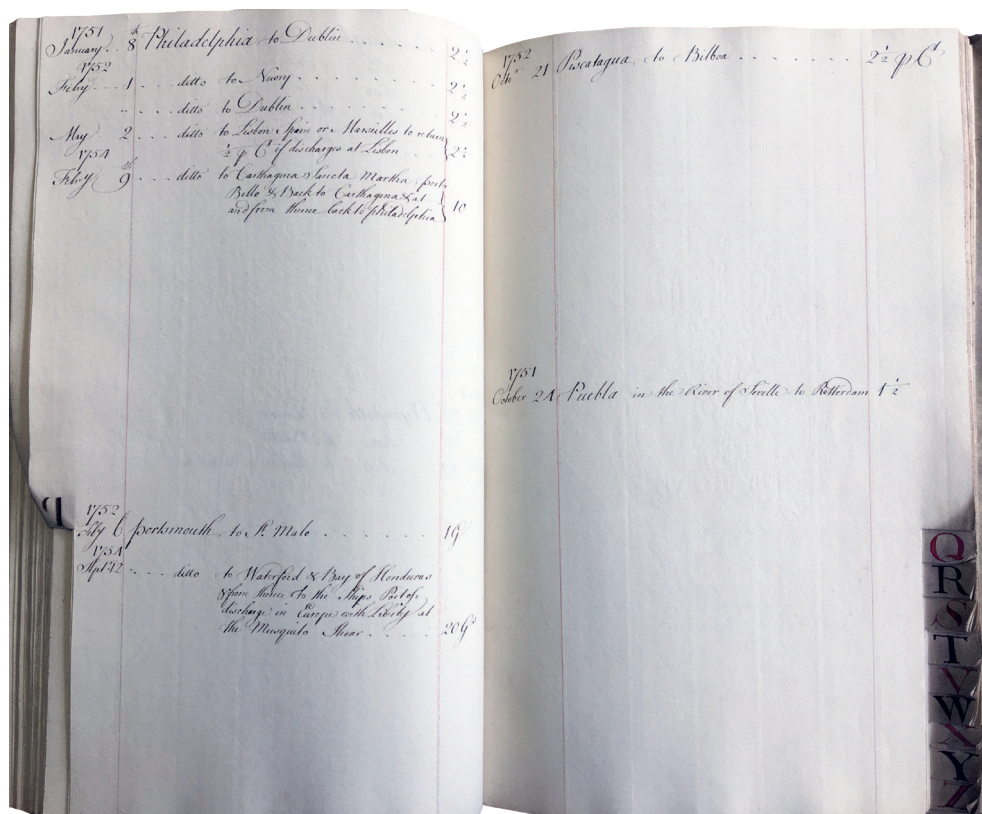
I.F. N.º 2.

		te weeten	
75 Pandanus	.....	apt 2. 10. 32.	200. 10. 187
60 Ditto vuisdochten	.....	3. 1. 11.	182. 12. 20
75 armosje vuisdochten 10 pfd	.....	5. 8. 28	415. 12. 20
210 pcees Soudindastour	.....		801. 3.
60 pfd Louis 48. 1/2	.....	6. 11. .	401. 4.
15 Doras 40. 2/4	.....	7. 4.	108. 12
15 Ditto 40. 2.	.....	7. .	105. .
30 malle malle romats 20 pfd	.....	5. 4.	157. 8.
60 romats thumie 15 pfd	.....	4. 6.	262. 8.
40 Ditto ditto 10 pfd	.....	3. 11. 26.	149. .
15 Suma ditomasy 18. 1/2	.....	5. 4.	78. 12.
15 Lijde fardavon 20. 2.	.....	4. 13. 10.	72. 6. 30
250 pcees bedraegen	.....		1335. 2. 30.
1/16 pfd a fvoordastour	.....		20. 13. 30
460 pcees bedraegen waamen	.....		1314. 5.
			2115. 8.
		Oudeken	
een hof 8 pfd op roep pfd	1335. 2. 30.		40. . 55.
60 pfd a mbalage	.....		11. 4. 36.
gachten en transporten	.....		3. 12. .
			55. 1. 31

Dus dat dese bovengemelde offer bedraegs van voor en omdrepe te
 somme van twee duyst een hondert sevent ig roupien negen annas en
 een onderligh gondas Bengals lout getfactura in Banquibazar en
 18de Febr 1733

Francous de Schonamille
 Leonard Heynders

Factuur of vrachtbrief over ingeschepte handelswaar op de Concordia in Banquibazar voor rekening van Joseph Foster, 1733 (Archief de Bergeyck, Goubau, nr. 1093).

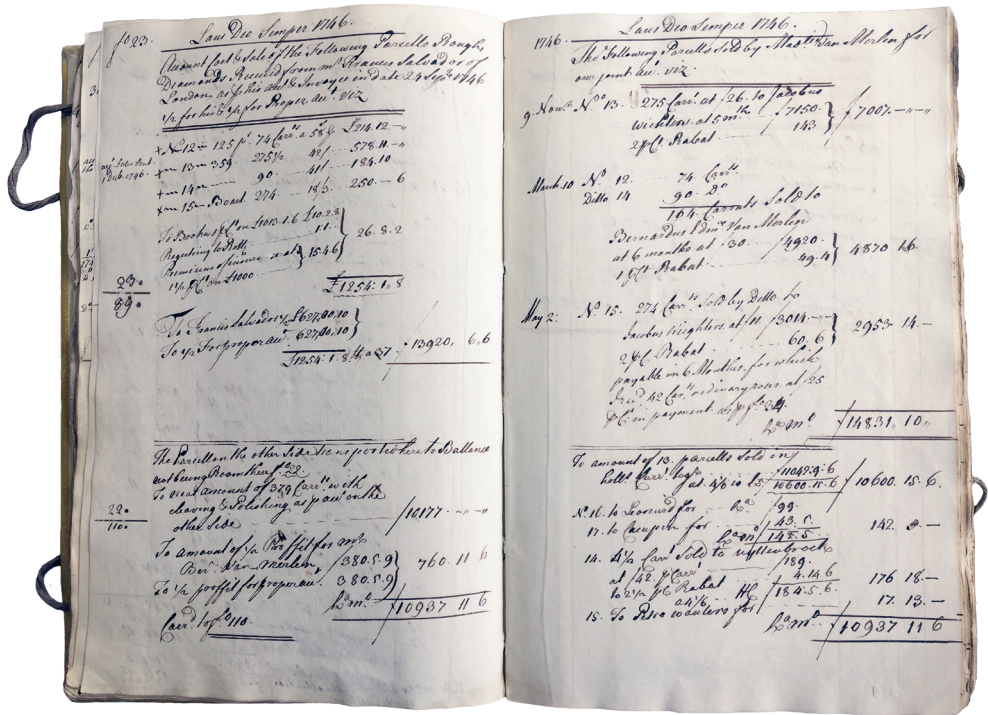

Willekeurige folio van de staat van zeevaartroutes van James Dormer, een instrument om de verzekeringswaarde van handelstransporten over zee te berekenen, 1751-1754 (Archief de Bergeyck, *Goubau*, nr. 1094).

Vanaf de vroege jaren 1740 zette James Dormer tussen Antwerpen, Amsterdam, Londen en Lissabon een internationaal handelsnetwerk voor Indische en Braziliaanse diamant op het getouw. Enkele van de meest vooraanstaande diamanthandelaars ter wereld maakten deel uit van dit netwerk. De contacten onderhield Dormer uiteraard via zijn correspondentie. Essentieel voor de organisatie en de opvolging van zijn diamanthandel waren echter de diamantboeken of manualen van in- en verkoop van diamanten, waarin hij zijn diamanttransacties gedetailleerd registreerde. De vier overgeleverde diamantboeken (1744-1758) vormen een bijzonder onderdeel van het handelsarchief van de firma Dormer. Ze werden onderzocht en geanalyseerd door dr. Tijn Vanneste.³⁵ Evenals de staat van zeevaartroutes hield Dormer ook zijn diamantboeken persoonlijk in het Engels bij. De vier registers hebben allen hetzelfde formaat en zijn voorzien van een kartonnen, met varkensleder bekleedde omslag en van vier linnen touwtjes om het boekdeel dicht te kunnen knopen. De boekblokken bestaan uit dertien ingebonden katernen van acht folio's of 208 bladzijden. Het merendeel is onbeschreven gebleven. De eerste drie boeken heeft

³⁵ VANNESTE, *Global Trade and Commercial Networks* en VANNESTE T., *The Eurasian Diamond Trade in the Eighteenth Century: A Balanced Model of Complementary Markets*, in BERG M. e.a. (ed.), *Goods from the East, 1600-1800*, Basingstoke, 2015, p. 139-153.

James Dormer zelf betiteld en genummerd in zijn typische zwierige handschrift. Het vierde boek is in een andere hand betiteld, en niet genummerd. Alle pagina's hebben als hoofding 'Laus Deo Semper' gevolgd door het jaartal. Ze zijn voorgedrukt met aan de rechterzijde drie smalle kolommen. Links, in een denkbeeldige kolom, noteerde Dormer de dag. In de middelste kolom, tegenover de dagtekening, vatte hij de beschrijving van de koopwaar samen. In de rechterkolom vulde hij de prijs aan.

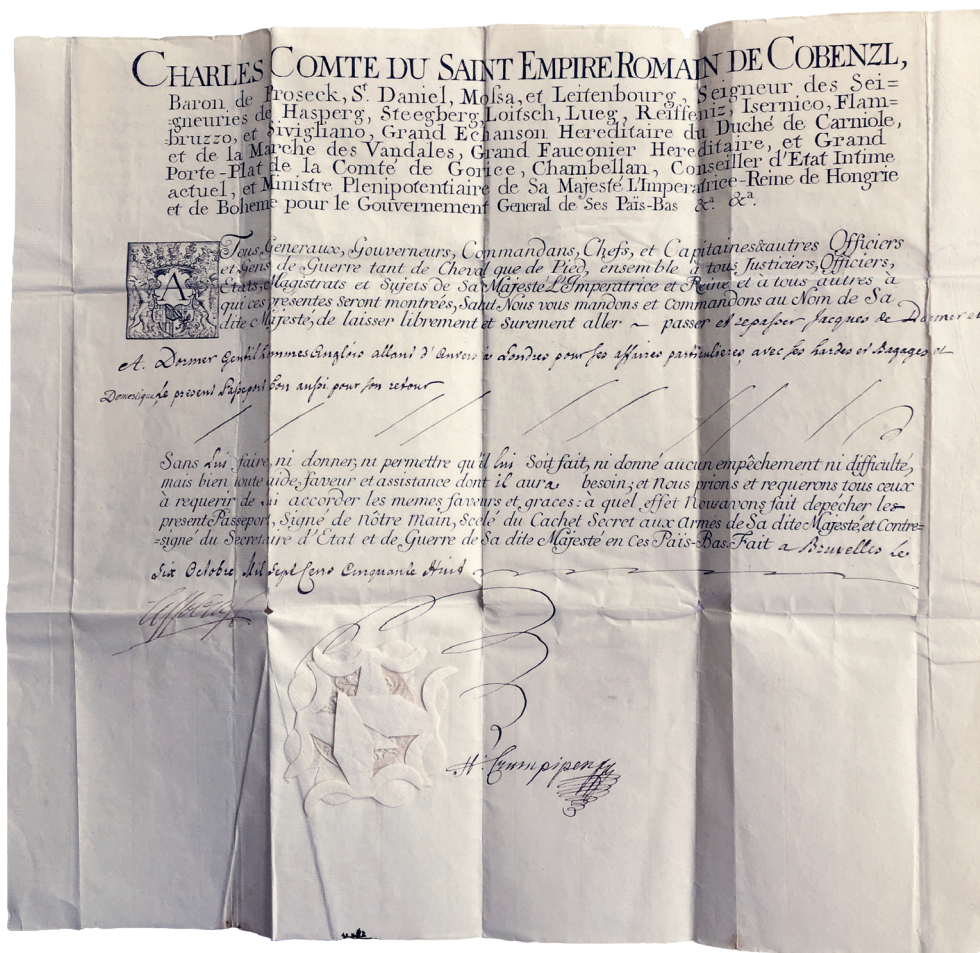

Willekeurige folio uit een van James Dormers vier diamantboeken, 1744-1762 (Archief de Bergeyck, Goubau, nr. 1084).

Al vroeg in zijn carrière verleende James Dormer krediet en verhandelde hij wisselbrieven en aandelen.³⁶

Hij aasde een tijd lang op de positie van staatsbankier, wat hem in concurrentie bracht met gereputeerde bankiershuizen als Cogels en Nettine. In de Oostenrijkse Successieoorlog trad hij op als "assistant paymaster" van de Engelse troepen, een positie die hij wellicht te danken had aan zijn Engelse relaties. Later probeerde hij een rol te spelen in de organisatie van grote staatsleningen en loterijen in de Oostenrijkse Nederlanden. Voor de fatale reis naar Londen in oktober 1758 die hem uiteindelijk het leven zou kosten, ontving hij een geheime missie met uitgeschreven instructies van gevolmachtigd minister Cobenzl die daarmee verband hield. Diezelfde Cobenzl bezorgde James en zijn zoon Jacob Albert, die zijn vader voor het eerst op zakenreis vergezelde, een paspoort voor de reis van Antwerpen naar Londen en terug.³⁷

³⁶ AdB, Goubau, nrs. 1109 en 1111.
³⁷ AdB, Goubau, nrs. 1116 en 1117.

Paspoort uitgeschreven op naam van James en Jacob Albert Dormer door gevollmachtigd minister Cobenzl voor een reis heen en terug naar Londen, 1758 (Archief de Bergeyck, *Goubau*, nr. 1116).

Besluit

Uit de voorgaande besprekingen van enkele in het oog springende brontypes uit het commerciële circuit in het familiearchief de Bergeyck, blijkt meteen dat een grondige kennis van de handelsactiviteiten van de betreffende handelaars en firma's onontbeerlijk is. Om brontypes te kunnen herkennen en kaderen binnen een bepaalde economische activiteit, tegen een bepaalde politieke achtergrond, moet de archivaris én over voldoende kennis van de contemporaine handel beschikken inclusief de gangbare terminologie én over voldoende kennis van de evolutie in de activiteiten van de handelaar of de firma in kwestie. In het voorbeeld van James Dormer was reeds een uitgebreid onderzoek naar zijn firma gevoerd door dr. Erika Meel op basis van het archiefbestand in de *Insolvente Boedelkamer* te Antwerpen. Het resultaat van dat onderzoek bleek van onschatbare waarde voor het opbouwen van voldoende inzicht in de werking, de structuur, de activiteiten, de evolutie van de firma en de visie en de ambities van de handelaar. Over de familie Bouwens noch de activiteiten

van Maria Van Winterbeeck bestaan echter studies. Om dat gemis op te vangen, vormen de bronnen zelf de basis van de oplossing. Zij bieden in vele gevallen veel meer informatie dan verwacht. Zelfs voor goed gedocumenteerde handelsactiviteiten en hun brontypes blijft nieuw diepgaand onderzoek zeer belangrijk. Sinds de ontsluiting van het Archief de Bergeyck zijn vooral Joanna Theresia Goubau en James Dormer meer dan eens het onderwerp van uiteenlopend onderzoek geweest, wat telkens weer nieuwe inzichten opleverde, met implicaties voor het beter begrip van minder courant voorkomende brontypes en de herkenning van nieuwe. Een kruisbestuiving tussen de bronnen en de voortschrijdende inzichten in de genresystemen waarbinnen ze functioneerden, alsook tussen onderzoekers en archivariissen, blijft cruciaal.

Epiloog

Het plotse overlijden van James Dormer zette het voortbestaan van de firma Dormer op het spel. Hij was de motor en het uithangbord. Zijn weduwe en kinderen zetten een financiële constructie op die de toekomst van de firma moest garanderen en de erfenis van de beide kinderen moest veiligstellen. Zoals haar grootmoeder haar voordeed, nam Joanna Theresia Goubau het roer van de firma over. Haar opvoeding, haar eerdere nauwe betrokkenheid bij de leiding van het bedrijf en de loyale ondersteuning van boekhouder Joseph Xavier Thompson, moesten haar toelaten het ultieme doel te bereiken: de overdracht van een florissant handelshuis aan James' enige zoon, Jacob Albert, van zodra hij in staat was zelf de leiding over te nemen. In werkelijkheid draaide deze wens uit op een fiasco. Jacob Albert beschikte niet over het zakelijk instinct van zijn vader, noch over de ambitie een handelshuis te leiden. Bovendien geraakte hij in onmin met zijn stiefmoeder over de erfenis van zijn vader. De firma Dormer is uiteindelijk een langzame en pijnlijke dood gestorven, wat Joanna Theresia Goubau, een geboren en gedreven zakenvrouw, verbitterd heeft achtergelaten.³⁸

---

³⁸ GOOSSENS & VERBERCKMOES, *Broze levens, krachtige vrouwen*, p. 140.

Deze bundel verkent de rijkdom en complexiteit van documenttypes die ontstonden in stedelijke en familiale context in de vroegmoderne tijd. Vanuit een brontypologische benadering onderzoeken de bijdragen hoe uiteenlopende documenten – zoals stadsrekeningen, schepenregisters, resolutieboeken, brievenkopijboeken en receptenschriftjes – vorm kregen, gebruikt en bewaard werden, en hoe hun betekenis evolueerde doorheen de tijd. Documenten worden daarbij niet los van hun context bestudeerd, maar als onderdelen van bredere administratieve praktijken en maatschappelijke processen. Aandacht gaat uit naar de sociale en politieke omstandigheden waarin documenten werden opgesteld, hergebruikt of geherstructureerd, en naar de keuzes die archiefvormers, -beheerders en latere generaties maakten in functie van selectie, bewaring, ordening en ontsluiting.

De bijdragen in deze bundel kwamen tot stand naar aanleiding van twee studiedagen die in 2019 door het Rijksarchief werden georganiseerd in het kader van het BRAIN-be project TEMAS (Thesaurus of Early Modern Archival Sources). Ze illustreren hoe brontypologisch onderzoek bijdraagt aan een dieper inzicht in de historische en sociale context van archiefdocumenten, én hoe de combinatie van verschillende documenttypes nieuwe perspectieven kan openen, ook binnen multidisciplinair onderzoek.

Illustratie op de omslag: Trompe l'oeil-schilderij van Cornelis Brisé, 'Documenten betreffende de Thesaurie der Stad Amsterdam', 1656 (Amsterdam Museum, SA 3024).

